

Лекція № 9. Тема: Кодифікація та систематизація прав національних меншин у міжнародно-правових документах

- **Питання для обговорення:**

- 1) Міжнародно-правові джерела прав національних меншин.
Поділ прав національних меншин за формою і характером.
 - 2) Загальні основні права національних меншин: право на самобутність (існування) і на захист від загрози; право на недискримінацію, рівність перед законом та рівність можливостей - джерела.
 - 3) Особливі компенсаційні права: на користування мовою, на освіту, на власні організації, на безперешкодні контакти, на інформацію, на пропорційний доступ до державної і громадської служби, на самоврядування-автономію тощо - джерела.
- **Питання для самостійного дослідження:**
 - Імплементация міжнародно-правових зобов'язань щодо захисту мовних прав національних меншин на прикладі Закону України «Про засади державної мовної політики» 2012 р.

Міжнародно-правові джерела прав національних меншин – загальна характеристика.

- Кодифіковані в текстах:
 - - декларацій, конвенцій, хартій, угод, протоколів, рекомендацій та рішень міжнародних судових органів, а також в інших документах;
 - - документах неурядових міжнародних організацій, громадських форумів, висновків авторитетних фахівців-експертів, які і не мають юридичної сили, але суттєво впливають на формування й розвиток міжнародно-правового регулювання цієї сфери суспільних відносин, практику тлумачення та застосування існуючих норм.
- В правовій літературі зустрічаємо також посилення на акти або окремі норми національного законодавства деяких держав як на приклади, гідні наслідування при врегулюванні тих чи інших стосунків.
- Існує низка міжнародно-правових актів, які повністю присвячені регламентації прав національних меншин або регламентації захисту та можливостей реалізації окремих прав, тобто мають систематизуючий характер.
- З інших документів теми нашого дослідження – міжнародно-правового захисту національних меншин – стосуються тільки окремі правові принципи, що містяться в них, або окрема норма або норми, передбачені окремими документами.

Поділ прав національних меншин за формою і характером.

- За **формою** зобов'язання, покладені на держави, в літературі поділяються на **загальні** («парасоликові»), **головні та похідні** зобов'язання.
- За **характером** обов'язковості їх виконання державами ці документи містять норми, що належать до:
 - - **провідних**, загальнообов'язкових для всіх (норми *ius cogens*);
 - - **норми «твердого» («сильного») права**, що містять правові приписи, обов'язкові для виконання для держав-учасниць тих чи інших договорів;
 - - **норми «м'якого» («слабкого») права** – такі, що мають рекомендаційний характер, відносно яких держави самостійно вирішують питання про включення прав, передбачених цими нормами, в своє національне законодавство.
- Поділ норм на «м'які» та «тверді» є умовним, адже та сама норма може мати для однієї країни «м'який», для іншої «твердий» характер, наприклад через взяті на себе добровільні зобов'язання.
- Як ми вже наголошували, права національних меншин умовно поділяються на **дві групи**.
- **До першої групи належать загальні основні права**, які впливають із загальних прав людини.
- **А до другої – особливі, так звані компенсаційні права**, що спрямовані на встановлення реальної рівності з більшістю.

1. Загальні основні права національних меншин.

1.1. Право на самобутність (існування) і на захист від загрози.

- 1.1.1. Особи, які належать до національних меншин, мають право на повагу, розвиток і виявлення своїх особливостей, тобто вони мають право вільно виражати, зберігати і розвивати свою етнічну, культурну та мовну самобутність; підтримувати і розвивати свою культуру у всіх її проявах, вільно від будь-яких спроб асиміляції. Ці права кодифіковані у низці документів, зокрема:
 - 1.1.2. Особи, які належать до національних меншин, мають право на батьківщину як невід'ємну частину своєї етнічної самобутності та розвитку, зокрема право на охорону території, традиційно заселену ними, на охорону умов їхнього життя. Заходи, спрямовані на зміну таких територій або умов життя, вимагають згоди зацікавлених сторін.
 - 1.1.3. Право на захист від геноциду і вигнання. Такі дії спрямовані проти національних меншин в цілому, проти частини такої меншини або проти осіб, належних до меншин, попереджаються і караються як злочин проти людства.

1.2. Право на недискримінацію, рівність перед законом та рівність можливостей – тобто право на позитивну дискримінацію.

- 1.2.1. Особи, які належать до національних меншин, мають право ефективно здійснювати свої права людини і основні свободи без будь-якої дискримінації та в умовах повної рівності перед законом.
- 1.2.2. Крім формальної рівності перед законом, особам, які належать до національних меншин, гарантується фактична рівність у правах у розумінні фактичної рівності можливостей. Рівність можливостей забезпечується спеціальними захисними заходами, зокрема через встановлення прав на користування мовою, освіту, навчання та виховання, створення власних організацій; безперешкодні контакти й свободу пересування; свободу прийому і передачі інформації; доступ до державної і громадських служб пропорційно частки меншини до загального складу населення; політичне представництво; відповідні форми автономії. Такі заходи не розглядаються як акти дискримінації щодо представників більшості (титупьного етносу)

2. Особливі компенсаційні права.

2.1. Право на користування мовою.

- 2.1.1. Особи, які належать до національних меншин, мають право вільно користуватися своєю рідною мовою (мовою національної меншини) в особистому та громадському житті як усно так, і письмово. Це право належить їм у спілкуванні з органами державного управління, судовими органами, а також громадськими службами, державними й громадськими службовцями, незалежно від їхнього правового статусу. Вони мають право отримувати повідомлення вищенаведених закладів рідною мовою або у тому числі й рідною мовою (мовою меншини).
- 2.1.2. У місцевостях, де традиційно і / або у значній кількості проживають особи, які належать до національних меншин, останні мають право на визнання їхньої мови рівноправною в законодавчій, управлінській, юриспруденській сферах, а також при офіційних публікаціях і в усіх інших документах громадського вжитку. В таких місцевостях використовуються також і традиційні місцеві назви, а назви вулиць та інші топографічні покажчики, призначені для загального користування, подаються також і мовою відповідної національної меншини.
- 2.1.3. Особи, які належать до національних меншин, мають право на використання та офіційне визнання свого прізвища та імені рідною мовою. Це право означатиме також безкоштовне відновлення особистих імен мовою етнічної групи.

2. Особливі компенсаційні права.

2.2. Права на освіту.

- 2.2.1. У межах територій, на яких використовуються регіональні мови або мови меншин відповідно до стану кожної з таких мов і без шкоди для викладання офіційної мови (мов) держави, передбачається можливість надання дошкільної освіти; початкової освіти, середньої освіти, професійно-технічної освіти, університетської та іншої вищої освіти повністю відповідними мовами меншин, або суттєвої частини освіти відповідними мовами меншин, або викладання відповідних мов меншин як складової частини навчальної програми, а також навчання дорослих мовами меншин або вивчення ними мов меншин. Реалізація цих прав забезпечується через відповідну кількість державних виховних, навчальних та освітніх закладів, розташованих відповідно до географічного розподілу носіїв цих мов.
- 2.2.2. Особи, які належать до національних меншин, мають право створювати свої власні приватні освітні та навчальні заклади й керувати ними.
- 2.2.3. Особи, які належать до національних меншин, відповідно до правових систем своїх держав, стосовно навчальних закладів, що створені для задоволення їхніх потреб, мають право: брати участь у розробці навчальних програм та прийнятті на роботу вчителів і шкільних інспекторів; на викладання історії та культури свого народу.

2. Особливі компенсаційні права.

2.3. Право на власні організації.

- 2.3.1. Особи, які належать до національних меншин, мають право створювати та підтримувати власні організації або асоціації, включаючи й політичні партії.
- Кодифіковано:
 - – ООН – Загальна декларація прав людини (1948 р.) стаття 20, абзац 1;
 - - ООН – Декларація ООН, стаття 2, абзац 4;
 - – ОБСЄ – Копенгагенський документ, стаття 32.6;
 - – Рада Європи – Рамкова конвенція, стаття 7;
 - – Рада Європи – Рекомендації 1201, стаття 6

2. Особливі компенсаційні права.

2.4. Право на безперешкодні контакти.

- 2.4.1. Особи, які належать до національних меншин, мають право на безперешкодні контакти між собою як усередині країни, так і через кордони, з громадянами інших держав, з якими вони мають спільне етнічне або національне походження або спільну культурну спадщину, з метою укріплення своєї самобутності. Це право передбачає також права на: безперешкодні контакти з державними та громадськими органами інших держав, зокрема й тих держав, з якими вони мають спільне етнічне або національне походження; вільне пересування, що включає право кожної людини залишати свою країну та повертатися назад.
- 2.4.2. Право на безперешкодні контакти передбачає й право транскордонного співробітництва та його заохочення, зокрема в сферах культури, виховання, навчання та освіти, молодіжного обміну, охорони навколишнього середовища, шляхів сполучення. Транскордонне співробітництво може здійснюватися через представництво територіальних громад або їхні органи, а також через громадські (неурядові) структури

2. Особливі компенсаційні права.

2.5. Право на інформацію.

- 2.5.1. Особи, які належать до національних меншин, мають право поширювати інформацію своєю рідною мовою (мовою меншини) і обмінюватися такою інформацією через друковані та аудіовізуальні засоби масової інформації як у межах державного кордону, так і за її межами.
- 2.5.2. Особи, які належать до національних меншин, мають право на рівноправний доступ до державних або інших суспільних засобів масової інформації, а також мають право на свої власні засоби комунікації і на відповідне державне фінансування.
- 2.5.3. Право національних меншин на інформацію передбачає також право на прийом радіо - і телевізійних передач із зарубіжних країн, в яких розмовляють мовою відповідної національної меншини.

2. Особливі компенсаційні права.

2.6. Право на пропорційний доступ до державної і громадської служби.

- На територіях, населених особами, які належать до національних меншин, такі особи мають право бути взятими до уваги при доступі до державної служби та при підвищенні по ній відповідно до своєї частки у загальному складі населення. Під державною службою у даному випадку розуміють державне управління, органи юриспруденції, а також усі інші державні та громадські заклади або установи, що слугують громадським цілям незалежно від їхньої правової форми.
- 2.7. Право на участь у прийнятті рішень – право на політичне представництво. Особи, які належать до національних меншин, мають право брати участь на основі повної рівності у правах в управлінні державними, громадськими справами, зокрема у вирішенні питань, що стосуються територій, населених ними, або сфери їхніх інтересів. Вони можуть здійснювати свої права безпосередньо або через обраних демократичним шляхом представників. Це право передбачає, зокрема, право на: здійснення своїх громадянських і політичних прав через власні політичні партії; отримання принаймні одного мандата при відносній нечисельності меншини; утворення виборчих округів в межах територій їхнього компактного проживання; участь у роботі консультативних органів з питань меншин.

2. Особливі компенсаційні права.

2.8. Права меншин на самоврядування – право на автономію.

- Особи, котрі належать до національних меншин, з метою захисту їхніх громадянських і політичних прав і основних свобод, належних їм так само, як і іншим особам, забезпечення їхнього захисту від неправомірних рішень більшості, при збереженні територіальної цілісності держави та відповідно до їх частки у складі населення держави або регіону, мають право на територіальну або культурну
- Кодифіковано:
 - – ОБСЄ – Копенгагенський документ, стаття 35, абзац 2;
 - – Рада Європи – Рекомендації 1201, стаття 11;
 - Друга головна лінія (частина) Лундських рекомендацій щодо ефективної участі національних меншин у громадсько-політичному житті (1999 р.).